

УДК 373.5.016:796.012.23.011.3(045)

МОДЕЛЬ РУХОВОГО ЗАВДАННЯ, ЗАСНОВАНОГО НА ПОЗИТИВНІЙ ПРОВОКАЦІЇ

*Олена Аксьонова, Юлія Півненко,
КЗ «Запорізький обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти» ЗОР*

У статті розглядається навчальна провокація як один із методів активного навчання сучасних учнів та учениць. Обґрунтовано модель рухового завдання учням та ученицям на уроках фізичної культури, заснованого на позитивній мотивації, та визначено його складові. Наведено приклади таких завдань, заснованих на когнітивному дисонансі, спрямованих на самостійний пошук різних варіантів вирішення життєво важливих проблем.

Ключові слова: провокація, урок, фізична культура, рухове завдання, компетентнісний підхід, модель.

Постановка проблеми. Провокації, провокативна поведінка в загальному розумінні є протиправна дія однієї особи (або групи осіб) проти іншої (інших), що призводить до негативних наслідків. Найстрашніша провокація сьогодення – повномасштабна війна, яку розв'язала влада росії, що призвело до руйнування людських сподівань і планів, загибелі людей різного віку та статусу, переоцінки цінностей мешканців планети Земля.

Аналіз підходів до виховання та навчання, які традиційно десятиріччями впроваджувалися в українській (свого часу – радянській) школі, дозволяє зробити акцент на такому: колишня освітня система не вчила або вчила поверхнево миролюбству, навичкам ефективної комунікації, критично мислити, зберігати власне здоров'я та здоров'я оточуючих тощо. В її основі лежали ціннісні орієнтири, які кардинально відрізняються від тих, що закладені в Концепції «НУШ». Сучасна ж освітня система спрямована на формування у здобувачів загальнолюдських цінностей і важливих життєвих компетентностей.

Освітня галузь «Фізична культура» також зорієнтована в зазначеному контексті [1]. Зокрема:

- повага до особистості учня та визнання пріоритету його інтересів, досвіду, власного вибору, прагнень, підтримка пізнавального інтересу та наполегливості;
- уникнення будь-яких форм дискримінації учасників освітнього процесу;
- становлення вільної особистості учня, підтримка його самостійності, підприємливості та ініціативності, розвиток критичного мислення та впевненості в собі;
- формування культури здорового способу життя учня, створення умов для забезпечення його гармонійного фізичного та психічного розвитку, добробуту;

- формування в учнів активної громадянської позиції, патріотизму, поваги до культурних цінностей українського народу, його історико-культурного надбання і традицій, державної мови;
- плекання в учнів любові до рідного краю, відповідального ставлення до довкілля.

Кардинальна зміна парадигми фізичного виховання дітей і підлітків у закладах освіти від концепції «Чемпіон за будь-яку ціну» на концепцію «Фізична активність заради задоволення» вимагає від фахівців з фізичного виховання розробки нових технологій, методик навчання на уроках фізичної культури. Одним із таких потужних напрямів є компетентнісний підхід. У межах цього підходу представляє інтерес навчальна провокація. На сьогодні в зазначеному контексті відсутні дослідження та розробки в теорії та методиці фізичного виховання. Водночас наявна педагогічна практика використання провокацій у навчанні дітей і підлітків різних вікових категорій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз дефініції «провокація» було розпочато з академічного словника та словника синонімів (табл. 1).

Таблиця 1

Поняття «провокація» в словниках

Академічний словник української мови [2]	Словник синонімів [9]
Навмисні дії проти окремих осіб, організацій, держав тощо з метою штовхнути їх на згубні для них вчинки	Збудження, поведінка, підбурювання, хейт, тролінг

Подальше дослідження наявних поглядів стосовно провокації надало нижчезазначену інформацію. Провокація є, коли з'являються наведені форми поведінки: маніпулювання; бажання викликати конфлікт, позбавити розсудливості, морально принизити, викликати почуття провини, вивести із рівноваги; дізнатися секрети. Мета зазначених форм поведінки полягає в такому: навмисні дії проти когось або чогось; штучне збудження; штучний виклик; бути господарем ситуації; відчути свою перевагу; щось відібрати в когось [3]. У зазначеному контексті провокації є руйнівними, негативними.

Дослідник Tumskiy Stanislav (2019) вивчав проблему стосовно того, що провокації можуть бути як негативними, так і позитивними. Зокрема автор наголошував на провокаціях як інструментах творіння суспільства; визначив сутність позитивної провокації як соціального явища, а також її відмінності від негативної з точки зору сфер застосування в соціальній взаємодії, їхнього впливу та пов'язаних ризиків. За словами автора, «позитивні провокації не є деструктивними за своєю природою; натомість їх можна використовувати для заохочення до дій, вигідних як провокатору, так і об'єкту провокації. Позитивні провокації не завжди є етичними й передбачають використання певних маніпулятивних прийомів. Отже, рівень їхнього ризику досить низький, а переваги значні» [4].

Підтримуючи позицію автора, виокремлюємо такі акценти (табл. 2).

Таблиця 2

Основні акценти на погляд провокацій

Позиція	Негативна	Позитивна
Стимулювання змін	Наносити шкоду опоненту	Підштовхувати опонента до добрих справ
Оновлення цінностей	Протиправні дії	Правомочні дії

Поряд із теоретичними дослідженнями напрацьований перспективний досвід педагогів, свого роду «педагогіка провокацій» або «навчальні провокації».

Автор Diane Kashin у статті «Роздуми провокації: вчитель як провокатор» протиставляє розуміння таких дефініцій, як «провокація» та «пропозиція». Він сприймає провокацію як виклик. Наголошує на тому, що вкрай необхідно створювати конфліктне середовище: «... важливо сприймати те, що заважає та викликає дискомфорт, оскільки вони є поштовхом до змін». Дослідник стверджує: «Роль учителя як провокатора полягає у стимулюванні фрустрації та створенні когнітивного конфлікту. Я вірю в здатність дітей реагувати на запрошення, які спонукають їх мислити й творити по-різному, а також бути відкритими до психічного конфлікту, який може спричинити провокація. Це – когнітивний дисонанс» [5]. Diane Kashin сподівається, що вчителі «...використовуватимуть свою власну уяву та цікавість, щоб створити середовище та досвід, які запрошують дітей до гри, оскільки вони навмисно спонукають усіх учасників думати, бачити та дивуватися речам, яких вони раніше не робили. У цьому сенсі вчителі беруть на себе відповідальність за створення естетично вигідного середовища, яке залучає всі органи чуття, щоб спостерігати за грою дітей, уважно слухаючи те, що вони говорять. Це не провокація, якщо вона не має на меті спровокувати нові запитання, нові ідеї та нові можливості для кожного» [5]. У статті подано рекомендації щодо того, як вчителю провокувати з наміром, провокувати нові ідеї та можливості:

- уважно вислухати дітей;
- заздалегідь продумати запитання;
- відстоювати свою позицію заради появи спірних питань («грати в адвоката диявола»);
- ставити «когнітивно складні запитання, питання, що спонукають до роздумів, викликають різні точки зору».

Низка дослідників визначає провокації як метод удосконалення навчального процесу. Зокрема, досліджують саме дискусії-провокації, які є нестандартною формою занять, сприяють формуванню абстрактно-наукового світогляду учнів, активно розвивають їхнє творче мислення, уміння володіти полемічним діалогом [7].

Emma Devis вважає, що «мета навчальної провокації – спонукати дитину дивуватися та думати. При цьому дітей заохочують до розмови, обміну ідеями та думками через практичний досвід» [8].

Нашу увагу привернув методичний матеріал «4 прості кроки для створення захоплюючих і вражаючих провокацій» [6]. У ньому зазначається, що «провокації – це безстрокові запрошення досліджувати, створювати та стимулювати ідеї. ... Вони створені, щоб викликати хвилювання та здивування в учнів і спонукати їх думати про те, що буде далі». Автором виокремлено чотири етапи щодо планування провокації на урок:

Визначити свій намір, мету провокації, її відповідність дидактичній темі, спектру інтересів учнів.

Підготувати роздатковий матеріал, інвентар, обладнання та інші ресурси.

Зіставити провокацію з навчальною програмою, навчальними цілями, з результатами навчання.

Створити простір, «привабливу та надихаючу територію для учнів».

Поряд із зазначеними вище порадами під час планування провокаційного навчання педагогу важливо дати простір своїй творчості; залишити дітям час і простір для самостійного дослідження; переконатися, що простір безпечний для всіх учасників.

Мета статті – обґрунтувати структуру моделі рухового завдання учням і ученицям на уроках фізичної культури, яке засновано на позитивній провокації.

Виклад основного матеріалу. Задля з'ясування погляду педагогів галузі «Фізична культура» стосовно місця та змісту провокацій на уроках фізичної культури було проведено онлайн-опитування. До опитування долучилися 132 фахівці з фізичного виховання дітей і підлітків закладів освіти різного типу Запорізької області.

З чим асоціюють респонденти термін «провокації»? Відповіді групували у дві групи – за негативними та позитивними наслідками.

Негативний наслідок:

- внутрішній конфлікт;
- відносини між вчителями минулого та теперішнього, негативне ставлення батьків до уроків фізичної культури, небажання деяких дітей займатися фізичною культурою;
- дитині нудно на уроці; виклик, бо на уроці нецікаво;
- безпорадність; заважати та нічого не робити;
- зухвала поведінка; порушення техніки безпеки;
- створення складних обставин або негативних наслідків;
- неприйняття, глузування.

Узагальнені відповіді можна представити так: дії з наміром створити ситуацію конфлікту; підстава, шкода; звільнення; непередбачувана поведінка; коли учень поводить себе зухвало, відмовляється працювати з іншими

дітьми та не дотримується техніки безпеки під час уроку, виводить учителя (інших дітей) на негативні емоції; неадекватна поведінка, булінг, порушення дисципліни.

Позитивний наслідок:

- несподіваність;
- стимулювати дітей через заперечення або сумнів;
- уміння долати перешкоди та піднімати свою самооцінку;
- спосіб зацікавити дітей до заняття;
- стимуляція;
- сучасні методи та засоби навчання,
- щось нове та неординарне, незвичне;
- як форма зацікавлення учнів до співпраці (створення вчителем нестандартної ситуації);
- інтелектуально, змістовно, позитивно, цікаво;
- нові види фізичної активності;
- мотивація до свідомих активних дій на уроці та занять у спортивних секціях;
- створення «ситуацій успіху»;
- спортивна злість, «я можу», «мені це цікаво»;
- дії педагога з метою залучення / зацікавлення учнів заняттями фізичною культурою та спортом.

Наводимо деякі висловлювання педагогів стосовно провокаційної поведінки та робимо спробу класифікувати їх.

Спокуса та лестоці:

«Усім, хто сьогодні прийде на спортивне свято, можна не приходити на наступний урок»;

«От виконаєте основні завдання уроку, дам м'яч пограти у футбол».

На «слабо»:

«Я у свої 50 років досі стрибаю через цапа! А ви що ж?»;

«А в 7-Б класі рекорд становить 22 рази...»

Провокаційне запитання, прикидання дурником:

«Я геть не зрозумів, що робити... А покажіть, а повторіть...»;

«Нащо круто грати в баскетбол?».

Погрози:

«Гарантую, що жоден не отримає від мене більше, ніж 6 балів»;

«Якщо хоча б один мене обдурить, всі починають виконувати завдання з початку».

Отже, зазначений вище контент дозволив виокремити такі пріоритетні позиції в контексті теми дослідження. Навчальна провокація передбачає:

- навмисні штучні дії;
- заздалегідь продуманий план;
- наявність двох сторін;

- емоційне збудження;
- власну вигоду провокатора;
- елементи маніпуляцій.

Ці позиції включено до моделі рухового завдання учням / ученицям на уроці фізичної культури як позитивної провокації (рис. 1).

Рис. 1. Модель рухового завдання, заснованого на позитивній провокації

Наводимо приклад рухових завдань учням / ученицям, заснованих на позитивній провокації.

Рухове завдання «Наші СТО!»

Педагог пояснює «Наступного разу уроку не буде. Будемо знімати відео. Ідея фільму „Наші СТО!“ – зібрати та виконати 100 вправ, назви яких починаються із зазначених в аббревіатурі літер?».

Аналіз наведеного рухового завдання здійснюємо з використанням моделі (рис. 1).

Яка причина планування такого провокаційного завдання? Учні та учениці не відвідують урок або їм нецікаво на уроці.

Які інструменти використані педагогом? Пішов на хитрощі (обман), щоб все ж таки провокувати хлопців і дівчат на свідому рухову активність. Тим самим порушив попередній план уроку.

Який результат після проведеного уроку в зазначеному вище форматі? Інтерес учнів і учениць підвищився, з'явилося бажання прийти на наступний урок.

Чи були ризики? А ризик один у даному випадку – порушення попереднього плану уроку призводить до догани з боку адміністрації.

Рухове завдання «Незвичайні перегони».

Педагог пояснює: «Сьогодні не буде тестування (контрольного нормативу). Тренуємося за п'ятьма видами активності. Запрошую до осередків п'ять осіб, хто відчуває в собі хист тренера... Шановні Тренери, прошу вас запросити до своїх осередків помічників... Вирішуйте, який вид та яка назва вашого осередку... Шановні учасники, долучайтеся до осередків за рівною кількістю учасників... Ми всі – в очікуванні креативного та нестандартного рішення...»

Орієнтуючись на модель (рис. 1), так само можна аналізувати рухове завдання за зазначеними вище позиціями. Хоча в даному випадку аналізуємо з погляду наявності таких позицій, зокрема: навмисні штучні дії; заздалегідь продуманий план; наявність двох сторін; емоційне збудження; власна вигода провокатора; елементи маніпуляцій.

Проведене дослідження доводить, що позитивна провокація на уроках фізичної культури – це:

- одна із стратегій залучення учнів і учениць різних типологічних груп до активної пізнавальної діяльності;
- форма організації навчання всіх учасників уроку, яка заснована на принципах педагогіки партнерства;
- компетентнісно орієнтоване завдання;
- модель інклюзивного навчання.

Висновки. Навчальна провокація є одним із методів активного навчання сучасних учнів та учениць, який заснований на когнітивному дисонансі, спрямований на самостійний пошук різних варіантів вирішення життєво важливих проблем. Розроблена модель рухового завдання, заснованого на позитивній провокації, містить такі складові:

- встановлення причини впровадження на уроці провокаційного рухового завдання;
- виявлення можливих інструментів, за допомогою яких буде моделюватися рухове завдання;
- передбачення позитивного результату;
- готовність до появи ризиків.

Також основними позиціями рухового завдання, заснованого на позитивній мотивації, в моделі визначені: навмисні штучні дії; заздалегідь продуманий план; наявність двох сторін; емоційне збудження; власна вигода провокатора; елементи маніпуляцій.

Такий підхід дозволить змінити методику навчання учнів і учениць на уроках фізичної культури в контексті ціннісних орієнтацій, які зазначені в чинних державних документах. Ідеальною метою таких завдань є вміння налагоджувати контакти, мирно співіснувати, створювати безпечний та здоровий соціум.

Список використаних джерел:

1. Модельна навчальна програма «Фізична культура. 5–6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори: О. С. Педан, Г. А. Коломоєць, А. А. Боляк, А. А. Ребрина, В. В. Деревянко, В. Г. Стеценко, О. І. Остапенко, О. М. Лакіза, В. М. Косик та інші). Рекомендовано Міністерством освіти і науки України. Наказ Міністерства освіти і науки України від 17.08.2022 року № 752. URL: <https://cutt.ly/zCPnioG> (дата звернення: 11.09.2022).
2. Словник української мови. URL: <http://sum.in.ua/s/provokacija> (дата звернення: 08.09.2022).
3. Сергійчук Н. Провокація: як розпізнати та знешкодити. URL: <https://budni.rabota.ua/ua/career/provokatsiya-yak-rozpiznaty-ta-zneshkodyty> (дата звернення: 09.09.2022).
4. Tumskiy Stanislav Positive Provocation in the Postmodern Society: Opportunities and Risks (September 1, 2019). Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3502064> (дата звернення: 06.09.2022).
5. Diane Kashin Thought Provocations: The Teacher as Provocateur. URL: <https://tecribresearch.wordpress.com/2019/11/02/thought-provocations-the-teacher-as-provocateur/> (дата звернення: 06.09.2022).
6. 4 Simple Steps for Creating Exciting and Impactful Provocations. URL: <https://www.learningbyinquiry.com/4-simple-steps-for-creating-exciting-and-impactful-provocations/> (дата звернення: 07.09.2022).
7. Nikolenko Olga, Babakova Larisa, Morenko Boris Discussion-provocation as a method of improving the educational process. *E3S Web of Conferences* 210, 18030 (2020). URL: https://www.e3s-conferences.org/articles/e3sconf/pdf/2020/70/e3sconf_itse2020_18030.pdf (дата звернення: 07.09.2022).
8. Davis Emma Learning Through Provocations. URL: <https://www.famly.co/blog/learning-through-provocations> (дата звернення: 05.09.2022).
9. Словник синонімів. URL: <https://sinonim.org/s/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F#f> (дата звернення: 05.09.2022).

AKSONOVA OLENA, PIVNENKO YULIIA. MODEL OF THE MOVEMENT TASK, BASED ON POSITIVE PROVOCATION

The article considers educational provocation as one of the methods of active learning of modern students.

The authors note that a radical change in the paradigm of physical education of children and adolescents in educational institutions from the one based on the concept of “Champion for any price” to the concept of “Physical activity for pleasure” demands from specialists in physical education to develop some new technologies and methods of studying in physical education classes. One of these powerful directions is competence approach. Within this approach interest is focused on educational provocation. During the research it was established that the main characteristics of a movement task based on positive motivations are as follows: intentional artificial actions; preconceived plan; presence of two sides; emotional excitement; the provocateur’s own benefit; manipulation elements.